

RESULTATER OG ANBEFALINGER 01/2024

Forbruk og bærekraft i norske husholdninger

Av Ulrikke Wethal (UiO) og Arve Hansen (UiO)

Januar 2024

I dette notatet har vi samlet kunnskap fra flere av Includes prosjekter. De har til felles at de har studert norske husholdningers forbruksmønstre, med spesielt fokus på å forstå barrierer og potensial for bærekraftig omstilling. Tematisk varierer prosjektene fra hvordan miljøbevisste husholdninger forstår og «gjør» bærekraft i hverdagslivet, via kommunens rolle som tilrettelegger for bærekraftig forbruk og ombruk, til mat, med spesielt fokus på kjøttforbruk.

Bakgrunn

Husholdningers forbruk er avgjørende for enhver omstilling til et mer bærekraftig samfunn. På globalt nivå bidrar forbruk, forstått som anskaffelse og bruk av varer og tjenester, fra private husholdninger til over 70 % av de totale globale klimautslippene¹ og opp mot 80 % av det materielle fotavtrykket.² Norske husholdninger ligger godt over det europeiske gjennomsnittet for privat forbruk.³ I januar 2024 publiserte Miljødirektoratet for første gang estimerer for forbruksbaserte klimautslipp. De viser at forbruket av varer og tjenester i Norge utgjør 13 tonn CO₂-ekvivalenter per innbygger i året, hvorav over 60 % slippes ut i andre land. Husholdningene alene står for rundt halvparten av disse utslippene, der transport og mat utgjør de største utslippspostene.⁴ Videre er Norges materielle avtrykk per innbygger anslått å være blant verdens høyeste, og nesten dobbelt så høyt som gjennomsnittet i OECD-landene. I tillegg er det svært liten del av materialer og produkter som sirkuleres tilbake i økonomien.⁵ Disse tallene illustrerer utfordringsbildet hva gjelder forbruk i Norge.

Samtidig som norske husholdninger er blant verdens aller minst bærekraftige, viser en nylig undersøkelse utført av Opinion at et klart flertall av nordmenn har et visst ønske om å leve mer bærekraftig og at rundt halvparten av alle nordmenn har klare, uttalte ambisjoner om dette.⁶

¹ [It starts at home? Climate policies targeting household consumption and behavioral decisions are key to low-carbon futures - ScienceDirect](#)

² [Environmental Impact Assessment of Household Consumption - Ivanova - 2016 - Journal of Industrial Ecology - Wiley Online Library](#)

³ [Nordmenns forbruk nest høyest i Europa – SSB](#)

⁴ [Utslipp av klimagasser fra norsk forbruk er beregnet - Miljødirektoratet \(miljodirektoratet.no\)](#)

⁵ [OECD Environmental Performance reviews: Norway 2022](#)

⁶ [Opinion - Forbruker og bærekraft innsiktsrapport](#)

Forskningen som ligger til grunn

Med dette utgangspunktet, og for å bedre forstå barrierer og potensial for bærekraftig omstilling, har vi gjort kvalitative analyser av norske husholdningers forbruksmønstre gjennom flere Include-prosjekt. I prosjektet [Berekraft og forbruk i norske hushold](#) har vi intervjuet 20 selverklært miljøbevisste husholdninger om deres hverdag og forbruksmønstre. I prosjektet [Bærekraftig forbruk og ombruk](#) intervjuet vi 19 husholdninger i Asker kommune for å forstå deres holdninger og praksiser knyttet til bærekraftig og sirkulært forbruk, og kommunens rolle. I tillegg bygger vi på innsikter fra 52 husholdningsintervjuer i Oslo, Trondheim, Ottadalen og på Sunnmøre og en landsdekkende spørreundersøkelse (med 1 520 respondenter) gjennomført i [prosjektet MEATigation](#), der Include er med som partner. MEATigation fokuserer på hvordan kjøtt inngår som del av norske matvaner og -rutiner, og hvordan man kan fremme et mer bærekraftig kjøttforbruk i Norge.

Deltagende forskere i prosjektene over er Ulrikke Wethal, Arve Hansen, Thea Sandnes, Sindre Cottis Hoff, Johannes Volden, Øyvind Sundet og Marius Korsnes.

Hva vi har funnet ut

De samlede resultatene fra de overnevnte prosjektene viser at selv om mange nordmenn ønsker å leve mer bærekraftig, kjennes det vanskelig å gjøre store endringer i hverdagslivet. Folk opplever videre at det er begrenset med insentiver som hjelper dem å lykkes med en slik omstilling. Selv de som er svært motiverte og aktivt forsøker å endre forbruket i en mer bærekraftig retning, opplever dette som krevende, både i møte med dominerende sosiale normer og forventninger, og opp mot materielle strukturer som legger opp til høyt forbruk.

Grunnet manglende tilrettelegging for mer bærekraftige alternativer i samfunnet for øvrig opplever prosjektdeltakerne at forbruksendring krever en sterk bevissthet i enhver situasjon og et hvert valg de står overfor. Ettersom aktiviteter i hverdagslivet gjerne bærer preg av repetisjon, vane og tidligere erfaring, er dette utfordrende. Et slående eksempel er hvor mange som sier de spiser kjøtt i en rekke situasjoner der de helst skulle latt være. Grunnene er for eksempel at de føler en sosial forventning om å spise kjøtt, eller at det ikke finnes gode alternativer.

Fordi mange opplever at et normalt hverdagsliv i stor grad krever høyt forbruk, kjennes det å forbruke mer bærekraftig som å bevege seg utenfor samfunnsnormen. Husholdninger opplever å måtte forklare og forsvare alternative praksiser i en slik utstrekning at det oppleves sosialt utmattende. For mange blir forbruksendring dermed et nokså ensomt prosjekt, som man holder for seg selv, eller som begrenses til en bestemt sosial gruppe. Slik mister man også mulige smitteeffekter.

Fordi systemene vi har rundt oss i stor grad legger opp til høyt forbruk og med korte intervaller mellom bruk og kast, kjennes det å velge alternative fremgangsmåter, f.eks. deling og ombruk, som å hele tiden operere i motbakke. Dominerende systemer for anskaffelse av varer har gradvis gjort det mer bekvemmelig å være forbruker, med stadig nye tjenester som gjør det enklere og raskere å handle, når som helst, hvor som helst. I kontrast oppleves dermed ombruks-, reparasjons- og delingstjenester som fragmenterte, utilgjengelige, tidkrevende, kompliserte og for dyre. Selv om mange skulle ønske å benytte seg av slike tjenester, blir det ikke noe de tar seg tid til i et hektisk hverdagsliv, men et alternativ for de spesielt dedikerte. Eventuelt er det først og fremst en hobbybasert aktivitet som kommer i tillegg til, ikke istedenfor, hverdagsforbruket. Manglende

forutsigbarhet i denne typen tilbud gjør også at det kan være vanskelig å benytte seg av dem dersom man jobber innenfor ordinære arbeidstider.

Implikasjoner

Våre studier viser at det er et stort potensial for bærekraftig omstilling i norske husholdninger. Veldig mange har et ønske om å leve mer bærekraftig, og de kunne vært med på en omstilling av forbruket dersom det ble tilrettelagt for dette.

En klar implikasjon av våre funn er dermed at det kreves en sterkere tilrettelegging for å lykkes med en bærekraftig omstilling av forbruket. En slik omstilling krever sosial læring og både sosiale og systemiske insentiver. Forbrukere må tiltrekkes av alternativer og deretter velge å repetere disse, slik at det over tid kan etableres nye vaner og utvikles ny kunnskap, som igjen kan normalisere nye normer. Det må tenkes helhetlig, slik at bærekraftig og sirkulært blir de mest attraktive alternativene, ved at de er billigere; logiske og meningsfulle i bruk; og fungerer i samspill med andre deler av hverdagslivet. For å få til dette må tilbudene bli mer forutsigbare, og det vil være nødvendig å minimere eksisterende reguleringer som skaper barrierer mot sosial eksperimentering, som f.eks. brukthandelsloven og moms på reparasjon. En slik omstilling forutsetter også at det ikke lenger er lønnsomt å selge store mengder billige produkter av dårlig kvalitet.

Studiene våre viser også at det er på høy tid å tenke bredere enn individers valg når vi skal skape forbruksendring. Vi ser at politikken henger igjen i stort sett utdaterte antagelser om at forbrukere vil endre adferd bare de får nok informasjon. Våre studier viser klart at også de med mye informasjon og miljøvennlige holdninger synes det er vanskelig å leve bærekraftig i dagens Norge. Forbruket må forstås i en større sosial og materiell sammenheng, og tiltak må ta i betraktning både konteksten forbruket skjer i og hva som kan fungere som erstatning. Videre ser vi at selv om forbrukspolitikken gjerne fokuserer på den individuelle forbrukers valg, kan det være utfordrende å gå i front for forbruksendring. Derfor kan det være hensiktsmessig å heller se på hvordan grupper av forbrukere sammen kan teste alternativer, for eksempel ved at arbeidsplasser og offentlige institusjoner kan fungere som læringsplattformer og slik bidra til å skape nye løsninger og endre sosiale normer i fellesskap.

Resultatene fra disse prosjektene er presentert i en rekke publikasjoner og podkaster. Noen eksempler:

Kronikker:

- Wethal, Ulrikke Bryn & Hansen, Arve (2022). [Å uffe seg over høyt forbruk fører ikke til endring](#). *Forskersonen.no*.
- Hansen, Arve; Sundet, Øyvind; Volden, Johannes & Wethal, Ulrikke Bryn (2023). [Hvorfor er det så vanskelig å spise mindre kjøtt?](#) *Forskersonen.no*
- Wethal, Ulrikke Bryn & Hansen, Arve (2023). [Why overconsumption must be understood as a societal challenge](#). *sciencenorway.no*.

- Hansen, Arve & Haanæs, Øystein Rygg (2023). [Ekspertintervju: Kjøttvaner er vonde å vende](#). [Tidsskrift]. *Energi og klima*.

Podcast-episoder:

- Wethal, Ulrikke Bryn (2023). [Trashtalk: Nordmenn er best i verden på forbruk, men er det egentlig noe å skryte av?](#). *Switch - Menneskelige perspektiver på globale problemer*.
- Wethal, Ulrikke Bryn (2023). [Sofies grønne skifte. Episode 10. Forbruk: La oss snakke om overforbruk](#)
- Hansen, Arve; Wethal, Ulrikke Bryn; Efstathiou, Sophia & Volden, Johannes (2023). [Transforming Society Podcast: Towards plantification by normalising less meat-intensive diets](#). *Transforming Society*. Bristol University Press

Vitenskapelige artikler

- Wethal, U., Hansen, A., Sandnes, T (2024): Swamped in dinosaurs with LED-lights: Negotiating sustainability in a high-consumption society, [Consumption and Society](#). Doi: [10.1332/27528499Y2024D000000008](#).
- Volden, Johannes (2023). Doing (food) without meat? Accomplishing substitution and qualifying substitutes in household food practices. [Consumption and Society](#). doi: [10.1332/APSQ9102](#).
- Hansen, Arve & Wethal, Ulrikke Bryn (2023). 'It's just pølse': Convenient meat consumption and reduction in Norway. [Appetite](#). ISSN 0195-6663. 188. doi: [10.1016/j.appet.2023.106611](#).
- Sundet, Øyvind; Hansen, Arve & Wethal, Ulrikke Bryn (2023). Performing meat reduction across scripted social sites: exploring the experiences and challenges of meat reducers in Norway. [Consumption and Society](#). doi: [10.1332/ZGZV3476](#).

Rapporter

- Wethal, Ulrikke & Hoff, Sindre Cottis (2022). Lokale initiativer for bærekraftig forbruk: Asker kommune. Include rapport 1/2022: [include-rapport-1-2022-lokale-initiativer-for-barekraftig-forbruk-asker-kommune.pdf \(uio.no\)](#)